

<https://doi.org/10.15407/economyukr.2021.09.003>
УДК 316.4:[316.3:316.422]-044.7
JEL: A13, P46

В.М. ГЕЄЦЬ, д-р екон. наук, проф., академік НАН України,
головний редактор журналу «Економіка України»,
директор ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
вул. П. Мирного, 26, 01011, Київ, Україна
e-mail: gvm@ief.org.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2895-6114>

СОЦІАЛІЗАЦІЯ В СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЯХ ДОВГОСТРОКОВОГО ХАРАКТЕРУ*

Розглянуто формування «нової нормальності» в сучасному суспільстві, яка за своїм змістом не збігається з попереднім суспільним устроєм і має ознаки швидкоплинності змін та відповідної нестабільності з розширенням локальних конфліктів, що визначає кризовий характер трансформації соціальної реальності суспільства, подолання якого автор пов'язує із змістом і роллю соціалізації.

Ключові слова: держава; суспільство; економіка; соціалізація; інтеріоризація; «нова нормальність»; глобалізація; трансформація.

Подолання кризових ознак суспільних трансформацій у глобальному і національному вимірах, особливо в країнах, що змінюють суспільно-політичну і соціально-економічну моделі функціонування, пов'язане з формуванням нової соціальної якості як ресурсу розвитку з використанням соціалізації. З огляду на це, на особливу увагу заслуговує роль, яку соціалізація відіграла в суспільних трансформаціях довгострокового характеру, і яким чином вона може сприяти подоланню сучасних кризових явищ, що мають певні характерні ознаки часу так званих «темних століть» середньовіччя.

Отже, **мета статті** — розкрити роль соціалізації в суспільних трансформаціях довгострокового характеру.

* Статтю підготовлено в рамках НДР «Оцінка та прогнози ендегенного зростання економіки України» ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» (2021—2022 рр.) (державний реєстраційний № 0120U105803).

Цитування: Геєць В.М. Соціалізація в суспільних трансформаціях довгострокового характеру. *Економіка України*. 2021. № 9. С. 03—17. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2021.09.003>

ПЕРЕДУМОВИ І ХАРАКТЕР ФОРМУВАННЯ «НОВОЇ НОРМАЛЬНОСТІ» СУСПІЛЬСТВА

Глобальний світ знаходиться в умовах поглиблення нерівності до межі несприйняття, втрати рівноваги у взаємодії людини і природи на тлі виснажливості природних ресурсів, обмеженого доступу широких мас населення до продуктів харчування і загрози голоду для багатьох, обмеження технологічної доступності в розвитку тільки для частини суспільств окремих країн, у тому числі щодо отримання ліків і сучасної медичної допомоги, та відповідних викликів, які посилюються пандемією COVID-19. Усе це сприятиме тенденції поділу світу за культурними ознаками, оскільки для кожної з них має місце своєрідна і досить відмінна реакція на процеси, що відбуваються нині й відбуватимуться надалі. Кожен із цих викликів є певною мега-тенденцією, яка не зникатиме, а реалізуватиметься в часі й просторі з різним ступенем імовірності, у тому числі залежно і від динаміки тих ознак нестабільності, які проявилися в останні три десятиріччя. Серед них, як відомо, почастишали, перш за все, економічні кризи, що були доповнені глобальною фінансовою кризою з втратою для багатьох верств населення робочих місць, обмеженими можливостями знайти роботу з оплатою праці, яка б, принаймні, зберігала рівень життя на тлі інтенсифікації діяльності. Обмеженою є також можливість знайти гарантоване робоче місце при зростанні кількості країн, що відмовляються або скорочують діяльність «держави добробуту». Паралельно почастишали і процеси, пов'язані, з одного боку, з втратою майна, а з іншого — з високою концентрацією власності, що сприяє процесам монополізації та розвитку відповідного економічного тоталітаризму. В сукупності ці ознаки нестабільності, інтеріоризуючись, формують у населення внутрішні невдоволення і протестність, які, як результат екстеріоризації особистого в діяльності широких мас суспільства, об'єктивізуючись, переформатовують інституційний світ у так звану «нову нормальність» з новими ознаками кризи і в суспільстві в цілому, і в економіці як одній з найважливіших його сфер. Для останньої як прояв характеру «нової нормальності» буде, зокрема, «...розрив з віковою історією чисто економічних фінансових циклічних або структурних рецесій, оскільки є очевидним, що епідеміологічні, кліматичні, геополітичні тригери опиняться у фокусі прогнозування циклічної динаміки світової економіки» [1, с. 87].

Пандемія COVID-19 поглибила глобальну економічну кризу, загостривши, серед іншого, і соціальні проблеми (зокрема, у плані збільшення нерівності), посиливши структурні деформації в економіці при розширенні менш трудомістких і витісненні більш трудомістких видів діяльності. У переважній кількості країн світу мають місце падіння внутрішнього валового продукту, банкрутство багатьох бізнесів, зростання безробіття, посилення навантаження на державу. В суспільстві ж у цілому існує необхідність дотримання соціальної дистанції та згортання щільності міжособистісних контактів і, відповідно, переходу до так званих ZOOM-режимів спілкування. У результаті, переформатовуючись, інституційний світ усього суспільства як соціальна система, що є продуктом екстеріоризаційної діяльності особистості в часі й просторі, дедалі більше і глибше об'єктивізується на новій основі. Руйнується і раніше наявна система глобального управління,

що супроводжується падінням авторитету міжнародних організацій. На глобальному рівні суспільство і система управління переформатовуватимуться в напрямках так званих «нового технологічного центру» і «нової технологічної периферії», до складу якої тяжіють країни з ознаками слабких держав. Контролюючого впливу набувають усе більше компаній, які вже сьогодні монополізували глобальний інформаційний простір не тільки в країнах периферії. «Слабкі держави — це саме те, чого новий світовий порядок (підозріло схожий на новий світовий безлад) потребує для своєї підтримки і відтворення» [2, с. 107].

На національному ж рівні вже проглядається формування системи управління, що ґрунтуватиметься на так званій колаборативній демократії. Зокрема, в умовах постмодерну правлячий клас «в окремо взятій країні являтиме собою ... різномірний шар з великих функціонерів, керівників великих професійних організацій та релігійних концесій» [3, с. 43].

Світ дістав назву «нова нормальність», у якій суспільство у своєму змісті дедалі сильніше не збігається з попереднім суспільним устроєм і має ознаки швидкоплинності змін та відповідної нестабільності з розширенням локальних конфліктів. «Хаос перестав бути головним ворогом раціональності, цивілізації, раціональної цивілізованості та цивілізованої раціональності; він уже не є втіленням сил тьми і невігластва, які запряглися знищити епоха модернітї й зробила для цього все можливе. Хоча на словах настанови національних урядів і судової влади суверенних держав, як і раніше, ґрунтуються на принципах правопорядку, їх повсякденні дії зводяться до поступового, але неухильного демонтажу останніх перешкод на шляху до «творчого безладу», який виражає щирі устремління одних і мовчазно сприймається іншими як вирок долі» [2, с. 50—51]. Відповідно, що завдяки інтеріоризації «нова нормальність» переводить, за Н. Луманом, у свідомість людини соціальний світ, створений у ході екстеріоризації, як процеси її прояву в нових умовах її діяльності. У результаті формується поки що незрозумілий інституційний світ «нової нормальності», основними ознаками якої стають невизначеність і, відповідно, непередбачуваність і варіабельність, яку все більше неможливо — на відміну від попередньої нормальності — скоротити обмежувальними рішеннями, що уряди національних держав здатні приймати, оскільки цілий ряд функцій управління набувають глобального характеру і реалізуються глобальними інститутами та гравцями. «Нова нормальність» завдяки об'єктивізації дістає об'єктивний характер, тому що сутність соціальної діалектики взаємозв'язку інтеріоризації та екстеріоризації полягає в тому, що людина неперервно і одночасно екстеріоризує себе шляхом здійснення діяльності в соціальному світі й одночасно інтеріоризує (засвоює) цей самий світ як об'єктивну реальність. У підсумку, в суспільстві в цілому і суспільстві, що характеризує «нову нормальність», надзвичайно швидко порівняно з минулим трансформується культура спілкування і взаємодії серед населення, переформатовуються інтереси і мотиви діяльності особистості та, відповідно, змінюється людська психіка. На відміну від попередніх часів, це відбувається в історично короткий період. Переформатування нормальності проходить через зміни у сфері культури спілкування і взаємодії населення на основі комунікації, яка «...породжує пам'ять, що

може бути використана багатьма і дуже різними способами» [4], і може набутися, як пише Толкотт Парсонс, «...величезного значення навіть після того, як зруйновано суспільство, яке її породило» [5, с. 117], що не виключено і в умовах «нової нормальності». Разом з тим у такому важливому компоненті суспільства, яким є економіка, одним з найважливіших спонукальних мотивів діяльності залишатиметься ринок з такими його інтегрувальними елементами, як інститути власності, договірні відносини, регулювання умов зайнятості тощо. Хоча і вони змінюватимуться в напрямі, наприклад, формування засад капіталу участі чи гарантованого доходу, який поки що суспільством, за результатами голосування, не сприймається.

Особистість і в умовах «нової нормальності» має продовжувати діяти на засадах самореалізації і тих якостей життєдіяльності, які характерні для ринкових відносин. Разом з тим останні теж змінюються і змінюватимуться надалі, оскільки розширюється інтернет-взаємодія і звужується особистісна міжлюдська контактність (комунікація), яка у своїй основі є соціальною і властивою попереднім традиційним засадам соціалізації особистості, що, як відомо, вибудовувало соціальну свідомість. Проте, оскільки розширюється технічна і технологічна взаємодія на основі цифровізації економіки на шляху виробництва кінцевого продукту, то це породжує істотну відмінність у попередньо сформованій суспільній свідомості діяльності людини.

В епоху індустріалізації союз машини і людини, посиливши продуктивність праці, розширював зону обслуговування, створював масу робочих місць, які високо оплачувались і, на відміну від сучасності, розширювали взаємодію людей як на мікро-, так і на макрорівнях економіки. У новій пандемічній і постпандемічній реальності на тлі вимушеного соціального дистанціювання і вимушеної самоізоляції, у тому числі й завдяки розширенню і примусу до онлайн-режимів, для держави постає завдання як захисту вразливих прошарків населення, так і забезпечення особистості від залежності в соціальному плані від техніки і технологій. Остання, розвиваючись на засадах цифровізації, як відомо, формує масу «надлишкових» людей у суспільстві, що тим самим призводить до втрати традиційних ознак соціальності в суспільному житті. До того ж, наприклад, робототехніка, використання якої розширюється з метою підвищення як продуктивної, так і, зокрема, виховної діяльності, теж потребує соціалізації.

В умовах пандемії посилення впливу технічної пріоритетності на розвиток економіки є закономірним явищем, оскільки машини не хворіють на вірус, а їх продуктивність за функціонування чергової промислової революції зростає завдяки цифровізації, внаслідок чого потреба в людській праці скорочується. Тим самим екстеріоризаційна діяльність особистості в умовах розширення характеру технократичної взаємодії як в економічних, так і в суспільних процесах, що рухаються на зміну попереднім основам співіснування в економіці, поширює економічний тоталітаризм, збагачуючи одних і збіднюючи інших. За даними З. Баумана, сучасні статки 358 найбагатших «глобальних мільярдерів» дорівнюють багатству 2,3 млрд бідняків, що становлять 45% населення планети, а серед громадян багатой Європи налічується більш як 3 млн безхатьків, 26 млн відлучених від ринку праці й 30 млн тих, хто живуть нижче рівня бідності [2].

В умовах подальшого розширення економічного тоталітаризму основним наслідком для економіки буде розширення ознак кризовості, про що свідчать відповідні дослідження прогнозного характеру. Зокрема, як видно з прогнозів, згідно з даними Atlantic Council¹, кризові явища в економіках країн світу матимуть характер існування і збереження тенденцій минулого, які принаймні у 2021 р. не ослабнуть, а, навпаки, посиляться. Отже, очікується, що відповідно до цих прогнозів, у економіці світу існуватиме загроза формування чергової глобальної фінансової кризи, чому, власне, сприятимуть:

- повільне відновлення економічної діяльності, що посилюватиме фінансові ускладнення як для бізнесу, так і для населення;
- поширення і поглиблення бідності через реструктуризацію зайнятості серед середнього класу в напрямі його скорочення і через спроби або реальне втілення політики перекидання тягаря на бідніші верстви населення;
- дедалі зростаюча нерівність населення, яка супроводжуватиметься обмеженням доступу для багатьох до продуктів харчування, ліків, медичної допомоги, працевлаштування на тлі поширення самотності;
- загроза соціальної дестабілізації та політичних конфліктів між населенням і владою;
- розширення інновативності в економіці в результаті інновацій, що включають використання штучного інтелекту.

У бізнес-середовищі на глобальному рівні характерною ознакою буде невпевненість у майбутньому. Про це свідчать тенденції у сфері прямого іноземного інвестування. За даними ЮНКТАД, у 2020 р. глобальні прямі іноземні інвестиції зменшилися порівняно з 2019 р. на 42%. Їх наявний рівень більш як на 30% є нижчим за рівень після світової фінансової кризи 2008—2009 рр. ЮНКТАД прогнозує їх подальше зниження і у 2021 р.², що може розглядатись і як провісник нової глобальної кризи.

У суспільствах багатьох країн зростають нерівність і борги, поширюються голод, хвороби і безробіття. Усе це говорить про те, що в глобальному постіндустріальному суспільному просторі з'являються ознаки, які схожі з так званим середньовіччям, оскільки в даному випадку йдеться про ураження багатьох сфер життєдіяльності людини. Такого висновку в даний час доходять і дослідники, які працюють у всьому світі. Зокрема, З. Бауман пише, що «...після півстоліття чітких розмежувань та ясності цілей виник світ, позбавлений [не тільки] видимої структури, але ... будь-якої логіки ... і своєю ще більш очевидною нездатністю хоч щось зробити: пом'якшити злидні, припинити геноцид або зупинити насильство. <...> Француз Ален Мінк пише про настання нових Темних століть. В Англії Норман Стоун задається запитанням, чи не повернулися ми в середньовічний світ жебрацтва, епідемії чуми, інквізиції та забобонів. ...Подібні прогнози публічно виходять з

¹ Atlantic Council: 2021 рік принесе 10 можливостей включно з наближенням миру в Україні / УНІАН. — 2020. — 31 груд. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.unian.ua/world/prognoz-2021-rik-svit-chekaye-10-mozhливостей-odna-z-yakih-mozhe-nabliziti-mir-v-ukrajini-novini-svitu-11273723.html> (дата звернення: 27.01.2021).

² Global foreign direct investment fell by 42% in 2020, outlook remains weak / UNCTAD. — 2021. — Jan. 24 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://unctad.org/news/global-foreign-direct-investment-fell-42-2020-outlook-remains-weak> (дата звернення: 27.01.2021).

найбільш впливових центрів сучасного інтелектуального життя, і при цьому вони вислуховуються, обмірковуються і обговорюються» [2, с. 105].

У суспільних трансформаціях з позицій історичного сприйняття, зокрема, процесів соціокультурних трансформацій, згідно з виконаними Сима Цянь (Китай) дослідженнями в різні часи і в різних регіонах, таких як Ольвія (Греція), на які посилається А. Гуревич, доведено, що такі трансформації мають характер кругообігу, коли відбувається не просто їх повторення, а повторення з привнесенням із собою і нового змісту, характер якого розглянемо далі.

ХАРАКТЕР ТРАНСФОРМАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ СУСПІЛЬСТВА

У суспільстві як соціальній системі людина в її історичному розвитку постає як єдино існуючий в ньому в усі періоди суспільного розвитку соціальний суб'єкт [6]. Його діяльність у всіх можливих окремо взятих суспільних сферах, які існують у межах суспільства, теж має характер згаданого вище кругообігу, і на кожному новому його витку ця діяльність, з одного боку, зберігає історично накопичені якості, а з іншого — до них додається і новий зміст. Особистості, які функціонують як феномени і в суспільстві як соціальній системі в цілому, і в окремих його сферах, об'єднані всеохоплюючою, зокрема за А. Гуревичем, знаковою системою, якою є культура в усі епохи існування людства. Завдяки останній, з огляду на інтеріоризацію, до попередніх якостей особистості додаються й нові ознаки, сформовані екстеріоризованою діяльністю все тієї самої особистості. З позицій останньої як суб'єкта об'єктивної цілісності суспільства, вона та її включеність як феномена в суспільство як соціальну систему є «...єдністю всіх тих елементів, з яких побудований світ, і кінцевою метою світобудови» [7, с. 22].

Завдяки цьому феномену, оскільки суспільство є соціальною системою, в якій між особистістю, що є єдиною з усього того, з чого побудований світ, і яка при цьому, з одного боку, є кінцевою метою світобудови, а з іншого — єдино існуючою знаковою системою є культура, то між ними як основа на елементарному рівні завдяки комунікації відбувається взаємодія. Комунікація, за твердженням Н. Лумана, володіє всіма необхідними властивостями для того, щоб мав місце процес аутопоезиса як відомої властивості суспільної соціальної системи, здатної відтворювати і підтримувати себе, створюючи свої власні підсистеми з урахуванням особливостей процесів управління в кожній з них. Таким чином, в узагальненому вигляді за допомогою комунікацій відбувається процес засвоєння культурних надбань в єдино існуючому і всеохоплюючому суспільному феномені, яким є особистість, завдяки якій суспільство є соціальною системою. Остання розвивається спіралеподібним способом, коли не тільки мають місце повторення, але й проявляється, як зазначалося, новий зміст. Оскільки «...комунікація є такою, що не розкладається, тобто є (елементарною. — В.Г.) соціальною операцією і, до того ж, саме тією операцією, яка неминуче включається, коли утворюються соціальні ситуації» [4, с. 116], є всі підстави вважати, що, власне, завдяки комунікаціям реалізується діалектика формування і розвитку соціального світу

на всіх етапах його розвитку. Детально ми ще повернемося до того, як завдяки комунікації в моделі взаємодії інтеріоризації, суб'єктивізації, екстеріоризації, об'єктивізації, інноватизації забезпечується рух від нинішнього домінантного значення космополітичної універсалізації ліберально організованого ринку, що породжує ознаки кризовості, до еволюційно-інституційного розвитку в економіці та суспільній трансформації. Завдяки такій трансформації можуть долатися нинішні ознаки середньовіччя в сучасному суспільстві з прикметами так званої вторинної варваризації та економічного тоталітаризму, що формують кризовість у сучасній економіці.

Далі ми виходитимемо з того, що «...комунікація є істиною соціальною і тому, що ні в якому сенсі й жодним чином неможливо вибудувати «суспільну» (колективну) свідомість, отже, і консенсус у його повному сенсі повноцінного взаєморозуміння залишається недосяжним, а його функцію виконує комунікація. Комунікація — це найменша з можливих одиниць соціальної системи, а саме — така одиниця, на яку сама комунікація ще може реагувати за допомогою комунікації ж» [6, с. 44]. Якщо комунікація це одиниця, на яку сама комунікація може реагувати за допомогою комунікації і тим самим нагромаджувати культурні надбання, що зосереджуються в ній як знаковій системі, а, відповідно, й інституційні надбання, то існує процес, завдяки якому це відбувається. Таким процесом, на нашу думку, є соціалізація, у результаті якої в особистості відбувається інтеріоризація культури суспільства, тобто переведення зовнішніх соціальних сфер діяльності як формування людської психіки у внутрішній план діяльності, яка має вже екстеріоризований характер. Завдяки соціалізації в суспільстві засвоюється, перш за все, існуюча соціальна дійсність, у якій нагромаджено інституційно існуючий в результаті екстеріоризаційної діяльності людини інституційно оформлений досвід попередніх поколінь.

Соціалізація за допомогою інтеріоризації формує в кожного суб'єкта індивідуалізований характер з огляду на наявні відмінності в оточуючому середовищі, і оскільки соціалізація, крім суб'єкт-об'єктної моделі, має суб'єкт-суб'єктну модель, то завдяки екстеріоризації внутрішніх потенцій, сформованих у результаті соціалізації, вступає в протиріччя з оточуючим середовищем, формуючи кругообіг з привнесенням у процеси повторення і нового змісту. Отже, можуть бути реалізовані можливості подолання кризових явищ, у тому числі й сучасних. Завдяки новому змісту діяльності, в особистості, яка має у своїй основі умовно-постійну складову, що повторюється завдяки культурним надбанням, що інтеріоризувалися в людській психіці, формується нова умовна змінна, яка несе в собі новий зміст, що не завжди є зрозумілим. У суб'єкт-суб'єктній моделі соціалізації кожен індивід екстеріоризує власні внутрішні потенції в зовнішнє середовище, формуючи тим самим змінну складову в культурних надбаннях, які, повторюючись, об'єктивізуються, а не повторюючись — випадають із змісту важливих змін. Завдяки таким процесам у результаті кругообігу по спіралі «На зламі століть світ виявився більш бідним, більш несправедливим, більш авторитарним, ніж це здавалося в середині ХХ ст.» [8, с. 3] слабким виявився новий зміст, і відповідно означеність у сучасності проявів епохи середньовіччя має не прямий збіг, а характеризується збігом ряду ознак, спостереження за якими зумов-

лює певні висновки щодо характеру і змісту сучасної кризи та виходу з неї на засадах соціалізації.

У суспільному житті доби середньовіччя мав місце критично низький рівень життя більшості населення. У сучасності спостерігається поширення голоду вже в глобальному вимірі (зокрема, за прогнозами Atlantic Council). Згідно з цими прогнозами, які вже оприлюднені й почали збуватися, світ поглинає найбільша за багато десятиліть (щонайменше за 50 років) продовольча криза. І хоча це не епоха середньовіччя, але... До даної тенденції додається й те, що в середовищі рушійних сил економіки ХХ ст. така сила, як середній клас, скорочується в абсолютному значенні. Крім того, за даними Світового банку, до кінця 2021 р. з високою ймовірністю ще 150 млн людей стануть критично біднішими, оскільки матимуть менш як 2 дол. на день. Нерівність поглиблюється на тлі обмеженості доступу до продуктів харчування та ліків (і це у ХХІ ст.!), а значить, відбуватиметься зростання захворюваності, що збігатиметься з ознаками тієї доби середньовіччя, коли мала місце висока смертність від хвороб, у тому числі й інфекційних. Сучасна криза COVID-19 та її трансформації за рахунок нових штамів мають тенденцію до поглиблення, при цьому не виключено появу маси нових. За найгіршим сценарієм ООН, нинішня пандемія може зробити більш як 200 млн людей вкрай бідними. Пандемія поглиблює і несправедливість.

У підсумку відбуваються процеси, що супроводжують не тільки посилення соціальної нерівності, а й поляризацію суспільства та загострення протистоянь. Відомо, що пандемії вже ставали причиною соціальних заворушень. За результатами дослідження МВФ по 133 країнах за період 2001—2018 рр., заворушення починалися через 14 місяців після початку пандемії, а їх пік настає через 28 місяців. Працює замкнуте коло «протести → труднощі → поглиблені протести», які завдяки інтеріоризації загострюють інституційну кризу в суспільстві та економіці, про що і йшлося на початку даної статті.

У глобальному масштабі в середньовіччі в ході політичного протистояння «всіх з усіма» мав місце пошук консолідуючого ядра, наприклад — Візантійська імперія, імперія Карла Великого. Нині має місце посилення глобальної політичної конфліктності та відповідної, у тому числі й недобросовісної, конкуренції в масштабах таких країн, як США, Китай, ЄС, Росія [9], що активізує проблему пошуку консолідуючого ядра. Попереду — великий шлях досягнення компромісу через комунікації, які нададуть можливість у черговий раз усвідомити кожному свою роль у частині послідовного відходу від космополітичного універсалізму глобальних ринків, заснованих на ортодоксальних ліберальних засадах, які переживають нинішню кризу.

Реально «...проблема лібералізму постає в тому, що він повільно розмірковує і йде на компроміси і ніколи не досягає своїх цілей общинної або соціальної справедливості настільки повно, наскільки цього хотілося б їх захисникам» [10, с. 35]. Замість подальшого розвитку природних можливостей держави загального добробуту в галузі соціальної справедливості, що мало місце в другій половині ХХ ст., нині відбуваються процеси її приватизації, яка стає інструментом розширення ринкових способів взаємодії в економіці. Процеси приватизації держави мають ряд важливих особливостей, серед яких у сучасну цифрову епоху спостерігається послідовний перехід у

прийнятті рішень обмежувального характеру діяльності від держави до глобальних компаній, які є потужнішими за державу. Ця особливість мала місце і в попередні часи паралельної взаємодії національної держави та бізнесу, і регуляторні рішення, у тому числі й обмежувального характеру, приймалися і раніше в інтересах окремих бізнесів, але домінували все-таки ті обмеження, які приймалися в національних інтересах і слугували більш високому рівню соціальної справедливості. Нині ж обмеження і регуляторні рішення починають дедалі більше переходити у сферу інтересів глобальних гравців, і саме вони диктують, що і як має робити держава, особливо та, яка входить до «технологічної периферії». До того ж, держава виконує інші функції, зокрема надання різноманітних послуг. У даний час приватизація держави у цій частині відбувається шляхом послідовного передання надання послуг через аутсорсинг виключно до приватних компаній, що потім дозволяє встановити повний контроль за окремими процесами з їх боку. Далі — розширення глобальних мереж і формування цифрових платформ, коли глобальні мережі, контролюючи мережеве управління, організують нині, організуватимуть і розвиватимуть у майбутньому замість ієрархічно структурованого управління глобальні мережі, засновані на цифрових платформах, що контролюватимуть, наприклад, права людини, охорону здоров'я, охорону середовища тощо. У сукупності, як стверджують фахівці з мережевих систем, у результаті може сформуватися невидимий для спостережень мережевий уряд у вигляді послідовно функціонуючих мереж, які зумовлюватимуть багато в чому і діяльність держави, використовуючи цифрові платформи, реалізовані приватними ІКТ-компаніями. Останні ж матимуть усі можливості, якщо не контролювати адміністративні ресурси державних інституцій, то зрощуватися з ними.

Приватизація держави як суспільного інституту за умов постмодерності означає, що «...приватне захоплює суспільний простір, витискуючи і виштовхуючи звідти все, що може бути повністю і без залишку переведено на мову приватних інтересів і цілей ... Під пресом індивідуалізації люди повільно, але явно позбавляються захисної оболонки громадянства і втрачають свої громадянські звички та інтереси (що суттєво змінює екстеріоризаційну активність і зміст в особистості. — В.Г.). У результаті перспектива перетворення «особистості de jure» в «особистість de facto», що управляє ресурсами, необхідними для справжнього самовизначення, стає дедалі віддаленішою» [2, с. 136]. Усе це є результатом того, що влада, яка реалізується інститутами держави, стає «...не контрольованою громадянами, опиняється в екстериторіальному просторі електронних мереж. І, таким чином, суспільний простір дедалі більше вивільнюється від суспільних функцій» [2, с. 136]. Це означає, що в суспільстві «постмодерну» «...формується образ суспільства, який зобов'язує серйозно переглянути підходи, подані як альтернативи. ...функції регулювання... будуть далі все більше відчужуватися від управлінців і передаватися техніці... Найважливіше тут — давати інформацію, яку технічні засоби повинні тримати у своїй пам'яті» [3, с. 42—43].

Технології збирання, обробки і збереження інформації, необхідної для прийняття рішень правлячим класом за умов «постмодерну» суспільства, принципово переформатовуються і реалізуються платформними технологі-

ями і технологіями штучного інтелекту. Вони «...отримали могутніший імпульс для прискореного зростання і вимагають... для подальшого розвитку постійного притоку і генерації величезного обсягу даних. Це неминуче веде до монополізації ринків <...> Розвивати нові цифрові послуги і створювати нові цифрові ринки... можливо і необхідно тільки в глобальному масштабі» [11, с. 32]. Усе це зміцнюватиме процеси монополізації аж до глобального рівня і формування глобальної цифрової платформи, яка, у свою чергу, глобально переорієнтує суспільство в напрямках «нового технологічного центру» і «нової технологічної периферії», де першу і контролюючу роль, за висновками Кай-Фу Лі, відіграють американські та китайські компанії — розробники технологій штучного інтелекту: «У більшості країн просто не буде вибору, крім того, як стати васальною державою США чи Китаю: я віддам вам «свої дані...», а ви взаємін допомагаєте нагодувати бідних у моїй країні» [12]. Таким чином, у глобальному масштабі, коли домінуюча тенденція розвитку держави добробуту змінюється на формування монополій з їх тоталітарним ухилом у діяльності, рух до тоталітаризму стає загрозливим. Зрештою, «йдеться про зрощування фінансово-технологічних можливостей приватних ІКТ-компаній з адміністративним ресурсом, репресивним апаратом і бюджетними можливостями держав для формування принципово нової системи управління, в рамках якої частина в тому числі й владних... функцій буде делегована автоматизованим системам, які приймають рішення на основі глибокого аналізу масивів «великих даних» про всі види людської активності. Оскільки контроль над цими системами буде в ІКТ-гігантів, остільки держави фактично будуть позбавлені своєї суб'єктності... Це дозволить відновити проект глобалізації світової економіки, але на більш високому рівні <...> Боротьба за лідерство на світових ринках (разом з тим. — В.Г.)... вносить суттєву невизначеність у реальні процеси глобалізації» [11, с. 32—33].

Суттєву невизначеність в охарактеризовані процеси вносить те, що «...основною рушійною силою цифрової економіки є симбіоз «людина + ІМ» (інтелектуальна машина. — В.Г.), ученим і розробникам необхідно добиватися, щоб ІМ були виключно дружелюбними до людей і слугували вдосконаленню і доповненню людської праці, посиленню її когнітивної здатності» [13, с. 56]. Отже, як довели автори цієї публікації, в разі, якщо в системі «людина + ІМ» домінує праця людини, то має місце більш висока продуктивність праці, а найменша продуктивність праці спостерігається, коли превалює частка роботи, що виконується машинами. Реалізація такого сценарію можлива у випадку, що особистість дедалі послідовніше переформатовуватиметься в «особистість де-факто», маючи для цього можливості управляти ресурсами, необхідними для самовизнання. Такими ресурсами у першу чергу є і будуть знання, що нагромаджуються, як ресурси розвитку і влади на основі розвитку когнітивних здібностей.

При формуванні глобальної цифрової платформи з відповідним становленням нової системи управління, де домінуючими, як зазначалося, будуть ІКТ-гіганти, в умовах суспільства «постмодерну», в якому відбувається його масштабна інформатизація, існує загроза, що «...вона (інформатизація. — В.Г.) може стати «бажаним» інструментом контролю і регулювання

системи на ходу, що простирається аж до контролю самого знання, і управлятися виключно принципом перформативності. Але тоді вона неминуче призведе до терору (в разі реалізації цього особистість не тільки не реалізується як «особистість де-факто», а й втрачає себе як «особистість де-юре». — В.Г.). Вона може також служити групам, які обговорюють метапрескрипції, і дати інформацію, якої найчастіше не вистачає особам, що приймають рішення, щоб прийняти його із знанням справи. Лінія, якої потрібно дотримуватися, щоб змусити повернути в цьому останньому напрямку, в принципі, є дуже простою: потрібно, щоб доступ до носіїв пам'яті й банків даних став вільним» [3, с. 159].

Власне остання умова буде виконана, оскільки формування описаної нової глобальної монопольно організованої системи управління, в якій у тому числі владні функції будуть делеговані машинам, що системно діють на основі автоматизації обробки великих баз даних, які будуть добровільно передаватися також і з країн периферії. У такий спосіб на перспективу прокладається шлях до терору, який здійснюватиметься з боку компаній, що контролюють мегапростір даних і знань згідно з наведеними оцінками Ж.-Ф. Ліотара [3].

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи сказане, можна стверджувати, що «...нові технології відкриють перед людством нові, величезні й поки що невідомі можливості, які (за належного підходу) допоможуть прийняти інноваційні рішення і дозволять нам упоратись із серйозними викликами, що очікують нас попереду...» [14, с. 169—170]. У разі ж, якщо використання таких технологій відбуватиметься в системі «людина — ІМ», де, як показали А. Акаєв і В. Садовничий, не домінуватиме праця людини когнітивного характеру, і якщо матиме місце зловживання технологіями, на що звертають увагу Т. Блуммарт і С. Брук, то це і надалі формуватиме нову глобальну та монопольно організовану систему управління на засадах вільного доступу до глобальної світової системи даних, що, у свою чергу, може призвести до катастрофи. Не допустити катастрофи такого характеру можна, якщо система буде «в надійних руках» [14, с. 169—170]. Такими «надійними руками» можуть бути ті окреслені складові нової системи управління, що являє собою різномірний шар, про який пише Ж.-Ф. Ліотар. Реалізація управлінських функцій такого шару пов'язана з розвитком колаборативних систем управління [15]. Для того щоб цей шар був тими «надійними руками», про які йшлося, важливо, щоб мали місце не тільки соціалізація суб'єкта управління, тобто його гуманізація, а й соціалізація способів взаємодії суб'єкта і об'єкта (технологій), а також соціалізація об'єкта, об'єктивної реальності, економічних відносин, капіталу на засадах економізації та екологізації в широкому сенсі. Про це йтиметься в наших наступних публікаціях на дану тему.

В умовах розвитку мережевого способу взаємодії та управління і в разі відсутності так званих «надійних рук» у суб'єкта, який безперервно соціалізується на засадах соціальних інновацій, спостерігатиметься посилення ортодоксальності космополітизму ринків, що контролюватимуть і державу,

і суспільство, і особистість, розширюючи тим самим підстави для поглиблення вже розглянутих нами процесів негативного характеру, в тому числі й тих, що збільшуватимуть навантаження (як екологічне, так і кліматичне) на навколишнє середовище, що зумовлюватиме посилення залежності людини від його руйнування.

Серед первинних ознак доби середньовіччя мала місце і висока залежність від природи, вразливість до кліматичних і погодних катаклізмів. У сучасній тріаді розвитку, за М.Г. Возняком, необхідним є інтегрований розвиток, де збалансовано економічну, соціальну і екологічну складові [16]. Невраховання останньої веде до глобальної катастрофи, що, за масштабами, є набагато уразливішою, ніж кліматичні й погодні катаклізми минулої доби середньовіччя, які мінімізувалися самовідновленням природи. На зміну цим механізмам нині має прийти комунікація, оскільки екологічна сучасність у результаті втручання людини в природу вже перебуває на тій межі, коли самовідновлення природи порушено і вимагає цілеспрямованих дій з боку людини, в якій мінімізуються егоїстичні схильності й максимізуються соціалізованого характеру здібності до відповідної екстеріоризаційної діяльності. Щоб зменшити надмірне втручання й мінімізувати процеси диспропорційності в навколишньому середовищі, необхідно послабити вплив панівної доктрини космополітичного універсалізму ліберально організованих глобальних ринків, у результаті домінування якої і відбуваються загострення у сфері екології та суттєві кліматичні зміни. Серед можливих варіантів послаблення впливу доктрини космополітичного універсалізму на розвиток суспільства, держави і економіки, наприклад, у країнах, які проходять шлях трансформації від планово-розподільної моделі до ринково-організованої системи, на сьогодні опрацьовано ідеологему, засновану на формуванні нової соціальної реальності в соціальній державі, яка трансформується [9, с. 329—383]. Дана доктрина виключає, зокрема, трансформацію соціальної реальності на шляху до нової соціальної якості, що розглядається нами як ресурс розвитку, який забезпечує перехід до ендогенізованого розвитку економіки такої країни, і формує споживання та, відповідно, його культуру, конс'юмеризм, суспільство споживання. Останнє, врешті-решт, може розглядатися за ознаками культурного занепаду, який слід здолати, винайшовши шляхи виходу. Його ми пов'язуємо з трансформацією соціальної реальності на засадах формування «нової соціальної якості», в якій використовується як нагромаджена світовим досвідом культурна спадщина, так і національні культурні надбання сучасності, інакше попереду на нас чекає поглиблення культурного занепаду.

Культурний занепад може свідчити про настання своєрідних за формою «темних століть», властивих, за рядом ознак, ранньому середньовіччю, вихід з якого тоді шукали, зокрема, у відродженні античної культури, оскільки «Античність справедливо вважається колискою європейської цивілізації, і в середні століття, і особливо в епоху Відродження антична культурна спадщина потужно запліднювала культуру Європи» [7, с. 39]. У сучасних умовах ми говоримо про нову культуру споживання, що сформувалася завдяки процесам соціалізації, яка у свій час передавала досвід минулого. Технологією передання культурної спадщини була соціалізація, що являла собою про-

цес засвоєння нагромаджених знань через комунікації, які забезпечували і передавання попередніх знань, і використання так званих об'єктивних активів, накопичених у частині культурного капіталу минулого. До того ж, у наявності була можливість опанування свобод, які формувалися ще в античній громаді. Останні характеризувалися, зокрема, відносинами, які «...не пригнічують їх особистісного начала, не перешкоджають його розкриттю в зовнішньому світі, а є похідними від взаємодії вільних і рівноправних, господарсько і політично самостійних громадян...

У такій системі доти, доки поліс не виявляється підпорядкованим певній зовнішній силі... або не підпадає під тимчасову владу тирана з клікою його попередників... кожен її громадянин має найширші можливості творчої самореалізації не тільки в духовній, а й в економічній, соціальній та політичній сферах» [17, с. 329]. Можливість такої самореалізації закладено в соціалізації як першооснові моделі, яка являє собою діалектику формування і розвитку соціального світу. Цим і взаємопов'язаним з ними питанням буде присвячена наша наступна авторська публікація у 2021 р. під назвою «Соціалізація та її успішність у моделі досягнення розвитку соціального світу».

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дынкин А. Мировая экономика и ее перспективы в 2021 г. (дискуссия по докладу ООН) // Мир перемен. — 2021. — № 1. — С. 83—103.
2. Бауман З. Индивидуализированное общество ; [пер. с англ. под ред. В.Л. Иноземцева]. — М. : Логос, 2005. — 390 с. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : https://socioline.ru/files/5/39/bauman_zigmunt_-_individualizirovannoe_obshchestvo-2005.pdf
3. Лиотар Ж.-Ф. Состояние постмодерна ; [пер. с франц. Н.А. Шматко]. — М. : Изд-во «Институт экспериментальной социологии»; СПб. : Изд-во «Алетейя», 1998. — 160 с.
4. Луман Н. Что такое коммуникация? // Социологический журнал. — 1995. — № 3. — С. 117—124 [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <https://www.jour.fnisc.ru/index.php/socjour/article/view/190/4126>
5. Парсонс Т. Понятие общества: компоненты и их взаимоотношения // Thesis. — 1993. — Вып. 2. — С. 94—122 [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://ecsocman.hse.ru/data/876/582/1217/2_2_1pars.pdf
6. Луман Н. Общество как социальная система ; [пер. с нем. А. Антоновского]. — М. : Изд-во «Логос», 2004. — 232 с. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://yanko.lib.ru/books/cultur/luman-ob_kak_soc-sistema-8l.pdf
7. Гуревич А.Я. Категории средневековой культуры. — 2-е изд., испр. и доп. — М. : Искусство, 1984. — 285 с. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.al24.ru/wp-content/uploads/2012/07/A._Ya._Gurevich_Kategorii_srednevekovoy_kulturyi_2-e_izd_ispr_i_dop._M._Iskusstvo_1984..pdf
8. Ростю В.В. Стадии экономического роста. Некоммунистический манифест. — Нью-Йорк : Изд-во «Фредерик А. Прегер», 1961. — 242 с. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : https://vtoraya-literatura.com/pdf/rostou_stadii_ekonomicheskogo_rosta_1961__ocr.pdf
9. Геєць В.М. Феномен нестабільності – виклик економічному розвитку / ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». — К. : ВД «Академперіодика», 2020. — 456 с.
10. Фукуяма Ф. Недовольство либерализмом. Вызовы слева и справа // Мир перемен. — 2021. — № 1. — С. 23—35 [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <https://www.other-news.info/2020/10/Liberalism-and-its-discontents-the-challenges-from-the-left-and-the-right/>
11. Ганичев Н.А., Кошовец О.Б. Принуждение к цифровой экономике: как изменится структура цифровых рынков под влиянием пандемии COVID-19? // Проблемы прогнозирования. — 2021. — № 1. — С. 19—35.

12. Kai-Fu Lee. We Are Here To Create / Edge. — 2018. — Mar. 26 [Электронный ресурс]. — Режим доступа : https://www.edge.org/conversation/kai_fu_lee-we-are-here-to-create (дата звернення: 07.02.2021).
13. Акаев А.А., Садовничий В.А. Человеческий фактор как определяющий производительность труда в эпоху цифровой экономики // Проблемы прогнозирования. — 2021. — № 1. — С. 45—58.
14. Блуммарт Т., ван ден Брук С. Четвертая промышленная революция и бизнес. — М. : Альпина Паблишер, 2019. — 204 с.
15. Полтерович В.М. Кризис институтов политической конкуренции, интернет и коллаборативная демократия // Вопросы экономики. — 2021. — № 1. — С. 52—72 (doi: <https://doi.org/10.32609/0042-8736-2021-1-52-72>).
16. Woźniak M.G. Gospodarka Polski 1918–2018. Tom 1. W kierunku zintegrowanego rozwoju. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2019, ss. 230 // UR Journal of Humanities and Social Sciences. — 2019. — NR 2 (11). — S. 179—201 [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <https://repozytorium.ur.edu.pl/bitstream/handle/item/5451/9%20grata-micha%c5%82%20gabriel%20wo%c5%baniak.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
17. Павленко Ю.В. История мировой цивилизации. Философский анализ. — К. : Феникс, 2002. — 760 с. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <https://www.twirpx.com/file/1820864/>

Стаття надійшла 21.04.2021

REFERENCES

1. Dynkin A. The World Economy and its Prospects in 2021 (Discussion on the UN Report). *Mir Peremen*, 2021, No. 1, pp. 83-103 [in Russian].
2. Bauman Z. The Individualized Society. Moscow, Logos, 2005, available at: https://socioline.ru/files/5/39/bauman_zigmunt_-_individualizirovannoe_obschestvo-2005.pdf [in Russian].
3. Lyotard J.-F. The Postmodern Condition. Moscow, Institute for Experimental Sociology, Saint Petersburg, Aletheia, 1998 [in Russian].
4. Luhmann N. What is communication? *Sociological Journal*, 1995, No. 3, pp. 117-124, available at: <https://www.jour.fnisc.ru/index.php/socjour/article/view/190/4126> [in Russian].
5. Parsons T. The Concept of Society: The Components and Their Interrelations. *Thesis*, 1993, Iss. 2, pp. 94-122, available at: http://ecsocman.hse.ru/data/876/582/1217/2_2_1pars.pdf [in Russian].
6. Luhmann N. Society as a Social System. Moscow, Logos, 2004, available at: http://yanko.lib.ru/books/cultur/luman-ob_kak_soc-sistema-8l.pdf [in Russian].
7. Gurevich A. Categories of the Medieval Culture. Moscow, Iskusstvo, 1984, available at: http://www.al24.ru/wp-content/uploads/2012/07/A._Ya._Gurevich_Kategorii_srednevekovoy_kulturyi._2-e_izd._ispr._i_dop._M._Iskusstvo_1984..pdf [in Russian].
8. Rostow W. The Stages of Economic Growth. New York, Frederick A. Preger, 1961, available at: http://vtoraya-literatura.com/pdf/rostou_stadii_ekonomicheskogo_rosta_1961__ocr.pdf [in Russian].
9. Heyets V. The Phenomenon of Instability as a Challenge to Economic Development. Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine. Kyiv, Akadempriodyka, 2020 [in Russian].
10. Fukuyama F. Liberalism and its Discontents. The Challenges from the Left and the Right. *Mir Peremen*, 2021, No. 1, pp. 23-35, available at: <https://www.other-news.info/2020/10/Liberalism-and-its-discontents-the-challenges-from-the-left-and-the-right/> [in Russian].
11. Ganichev N., Koshovets O. Forcing the Digital Economy: how will the Structure of Digital Markets Change as a Result of the COVID-19 Pandemic? *Studies on Russian Economic Development*, 2021, No. 1, pp. 19-35 [in Russian].
12. Kai-Fu Lee. We Are Here To Create. *Edge*, March 26, 2018, available at: https://www.edge.org/conversation/kai_fu_lee-we-are-here-to-create (accessed on: 07.02.2021).
13. Akaev A., Sadovnichy V. The human component as a determining factor of labor productivity in the digital economy. *Studies on Russian Economic Development*, 2021, No. 1, pp. 45-58 [in Russian].

14. Blommaert T., Van den Broek S. Management in Singularity: From Linear to Exponential Management. Moscow, Alpina Publisher, 2019 [in Russian].
15. Polterovich V. Crisis of institutions of political competition, Internet and collaborative democracy. *Voprosy Ekonomiki*, 2021, No. 1, pp. 52-72 [in Russian].
16. Woźniak M.G. Gospodarka Polski 1918–2018. Tom 1. W kierunku zintegrowanego rozwoju. *UR Journal of Humanities and Social Sciences*, 2019, No. 2 (11), pp. 179-201, available at: <https://repozytorium.ur.edu.pl/bitstream/handle/item/5451/9%20grata-micha%20gabriel%20wo%20baniak.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [in Polish].
17. Pavlenko Yu. History of World Civilization. Philosophical Analysis. Kyiv, Feniks, 2002, available at: <https://www.twirpx.com/file/1820864/> [in Russian].

Received on April 21, 2021

Valeriy Heyets, Dr. Sci. (Econ.), Academician of the NAS of Ukraine,
Editor-in-Chief of the Journal «Economy of Ukraine»,
Director of the Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine
26, Panasa Myrnoho St., Kyiv, 01011, Ukraine

SOCIALIZATION IN SOCIAL TRANSFORMATIONS OF LONG-TERM CHARACTER

The preconditions and character of the «new normality» in the development of modern society are considered, the main features of which are the rapidity of change and the expansion of conflict, which incessantly dismantles barriers to the so-called «creative disorder.» As a result, public life is chaotic with a still unclear institutional world, where uncertainty and unpredictability, on the one hand, can no longer be limited to decisions of nation-states, and on the other, a set of signs of such normalcy, internalizing, forms dissatisfaction and protest. The set of current changes and social transformations has the characteristic features of the cycle with a special introduction to it and new content. However, there is a coincidence with a number of signs of the «dark centuries» of the Middle Ages. The way out of them was connected both with the socialization of technological transfer of cultural heritage in the process of assimilation of accumulated knowledge, and with the use of cultural capital of the past. All this, through the exteriorization activity of the individual, gave rise to the institutional conditionality for self-realization in the formation of the capitalist world. The possibility of such self-realization formed the basis of the dialectic of the formation and development of the social world of capitalism. Thus, socialization as a process of human assimilation of social ways of life and culture provided then and can provide today a social transformation of long-term nature in terms of movement from the current dominant importance of cosmopolitan universalization of the liberally organized market, which gave rise to the current crisis in society and the economy, to the evolutionary and institutional development of the economy and social transformations, through which there was a way out of the crisis and overcoming the challenges of modernity. The basis of such transformation is the mechanism of transformation of social reality on the basis of socialization on the way to a new social quality as a resource of development.

Keywords: *state; society; economy; socialization; internalization; «new normality»; globalization; transformation.*